

NEŽ ZAČAL TELEVIZNÍ VĚK V ČESKOSLOVENSKU MARTIN ŠTOLL

I.

„VÁŽENÍ TELEVIZNÍ DIVÁCI, ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA“

1. května 1953, ve 20.00 to na několika stovkách černobílých obrazovek dovezených televizorů Leningrad T-2 zamžikalo a z nazelenalé tmy se vynořil Jaroslav Marvan. Diváci, nahoufovaní kolem těchto přístrojů, vystavených na veřejných místech a někteří vládní a straničtí činitelé v teple svých úřadů a domovů tak byli svědky historické chvíle. Bylo naostro spuštěno tzv. zkušební televizní vysílání československé televize.

Předpokládáme, že tento první program sledovali se zatajeným dechem a jistou fascinací. Byla to přeci jen atrakce, o které se dlouho mluvilo, i ten, kdo se o radioprůmysl a elektrotechniku nezajímal, **musel o televizi něco slyšet, musel o ní číst.** Mnozí měli ještě v živé paměti ankety, které vyvolával před válkou denní tisk na téma „Jak vlastně budeme televizi říkat?“, a jak se tehdy nakupily desítky návrhů pojmu jako *dosvitný rozhlas, dosvit, dálnosvit, dalekosvit* nebo nejznámější *rozjev* – podle slova *radio* počestělého ve slovo *rozhlas*... Nebylo vyloučeno, že někteří z prvních diváků již televizi viděli jako **exponát na mezinárodní rozhlasové výstavě MEVRO (1948) nebo Pražských vzorkových veletržích (1949),** nebo jako účastníci **XI. všesokolského sletu (1948),** který byl kamerami improvizovaně přenášen. Teď šlo tedy o to dozvědět se a vidět na vlastní oči, co to ta skutečná televize bude, čím se naplní a jestli si rovněž po vzoru rozhlasu získá srdce posluchačů, resp. diváků.

Ten večer se dovršily dlouholeté souvislé snahy desítek a stovek techniků, ať už amatérských nebo profesionálních. Ti již od 20. let 20. století věděli, že technologický posun od rozhlasu k televizi má velký potenciál a může nabídnout úplně nové dimenze komunikace. Vždyť radiofonie a tzv. vidění na dálku bylo předmětem vášnivých odborných debat, a realizace „obrazového rozhlasu“ byla vždy téměř nadosah. Předpokládáme, že radost mohl mít i nejčelnější propagátor televize ze třicátých let (a autor první původní české knížky o ní), doc. Jaroslav Šafránek, který zavádění televize věnoval nezměrné úsilí a jehož zanícení pro ni ho stálo téměř zdraví. Bohužel nemáme zprávy o tom, jestli měl možnost první vysílání spatřit, co si o něm myslel a zda ještě na sklonku života choval zahořklost vůči těm, kteří televizi u nás nakonec zaváděli a jeho k věci ani nepozvali.

Ta první televizní seance nás zařadila zpátky mezi technologicky vyspělé země v oblasti elektronické komunikace, a to nejen v rámci sovětského bloku. Naše televize byla spuštěna jako desátá na světě po Německu (1935), Velké Británii (1936), SSSR (1939), USA (1939), Dánsku (1951), Holandsku (1951), Španělsko (1951), Polsku (1952) a NDR (1952).

Politický význam volby tohoto data byl proti tomu banální. Identifikace 1. května jako svátku práce se zahájením „televise“ měla na věčné časy naznačit, že i **televize samotná je jedním z výsledků úsilí pracujícího lidu, tedy hlavně dělnické třídy.** Tajné materiály ministerstva osvěty a informací z roku 1952 odhalují, že **zvolení tohoto data byla trochu znouzectnost.** Podle původní představy ÚV KSČ měla být televize spuštěna již 1. ledna 1953, což se ukázalo jako naprosto nereálné. Vždyť teprve v polovině září 1952 se podařilo výzkumníkům z Výzkumného ústavu sdělovací techniky A. S. Popova a Tesly Strašnice uvést v chod prototyp československého televizoru (22 elektronek, obrazovka 15 x 20 cm, rozklad 625 řádek, 25 obrázků za vteřinu), a jeho sériová výroba byla zahájena až v červenci roku 1953 (!), tj. to už se dva měsíce vysílalo. A to nemluvě o náročných stavebních úpravách provizorního, a pro vysílání velmi nevhodného objektu Měšťanské besedy v Praze, které byly hektické a probíhaly

fakticky ještě během vysílání. Zkrátka i tak posunutý termín na květen byl termínem šibeničním a je v podstatě zázrak, že se všechny stavební, technické, snímací, přenosové i programové složky dokázaly nakonec propojit, „zažhavyly“ elektronky kamer a mohly televizní kolos uvést do pohybu.

Možná ani komunistická strana samotná si nedovedla představit, jak mocné médium právě pomohla zrodit. Zatím jen tušila, jak výhodné pro ni může být. Jeho síla jako nástroje propagandy stoupala s každým prodaným televizním přístrojem, s každým novým divákem. Tyto počty narůstaly zpočátku velmi pozvolna, dokonce to chvíli vypadalo, že zájem bude pramalý. Není divu, televizor stál 4 000 Kčs, což si smrtelník při průměrném platu 1800 Kčs nemohl dovolit, zvláště ne po tzv. měnové reformě, která udeřila jen měsíc po zahájení zkušebního vysílání. Nicméně i toto se podařilo překonat, cena přístrojů byla uměle snížena. „Masové rozšíření televise v ČSR je důležitým kulturně politickým úkolem, jehož splnění přispěje význačnou měrou k budování socialistické společnosti v naší vlasti,“ pravilo se ve vládním návrhu rozvoje televise v roce 1956. Když bylo roku 1961 dosaženo miliontého koncesionáře, bylo z hlediska působnosti televise vyhráno. Ačkoliv během 60. let se straně celkem právem chvílemi zdálo, že televize může být i pátou kolonou režimu.

Z hlediska tvorby se protrhla stavidla. Rejstřík uměleckých, publicistických, servisních a zpravodajských druhů i žánrů se postupně obohatil zcela specifickými televizními tvary a formami. Předpoklady, že televize je „jen“ rozhlas doprovázený obrázkem, nebo že jde o vizuálně horší formu filmu, začaly rozptylovat úplně nové tvary jako původní televizní inscenace, původní televizní seriály, přímé přenosy divadelních představení nebo sportovních utkání realizovaných na několik kamer současně, studiové zábavní nebo diskusní pořady, estrády a později hudební (písničkové) klipy. Postupně se začalo upouštět od filmového zpravodajství a přešlo se na svébytný tvar televizního zpravodajství, který ohromoval rychlostí dodání zprávy: odpoledne se něco stalo, večer už to „bylo v televizi“. Zrodily se první televizní hvězdy, které se těšily celonárodní popularitě a zdaleka nešlo jen o herce – vznikl fenomén televizních hlasatelů a hlasatelek, které dokonce udávaly tón módy už jen tím, co měly při uvádění pořadů nebo zpráv na sobě, v šedesátých letech se pak výrazně zviditelnili i televizní publicisté svými občanskými postoji přetavenými do konkrétních pořadů.

Televize při své vzrůstající oblíbě začala být dokonce hrozbou pro neotřesitelnou pozici filmu, což se filmovým pracovníkům zprvu jevilo jako absurdní – od samého počátku se někteří filmaři dívali na televizi trochu spatra, bylo doslova „hanbou“ nebo „prohrou“ tzv. skončit v televizi, ale na konci 50. let museli uznat, že televize je pro film konkurentem. Kina zaznamenala odliv diváků, a to celosvětově, rodil se i nový způsob konzumace díla, tzv. bačkorová kultura. Televizní pracovníci již během prvních několika let pochopili, že televize není ani filmem, ani literaturou, ani divadlem, ani výtvarným uměním, že jde o syntézu nového druhu postavenou na nových estetických kvalitách a vyjadřovacích principech, že televize si žádá své a že i těmito prostředky se snad lze dotknout hranic umění. Je třeba zmínit, že to byly právě dramatické kusy (ať už původní nebo převzaté) a sportovní události, které přitahovaly diváky a při jejichž realizaci televizní pracovníci překonávali sami sebe, jakož i technické možnosti. Hledali, nacházeli, chybovali, prvních deset let bylo období tvůrčího kvasu, na které všichni pamětníci ať už zpoza kamery nebo před obrazovkou vzpomínají s nostalgií.

Co tedy začalo toho 1. května 1953? Tehdy bylo spouštěno tzv. zkušební vysílání, které trvalo přesně 301 dní. Během nich bylo potřeba na sobě i na divácích ozkoušet řadu principů – optimální dobu, po kterou bude divák ochoten a schopen vysílání sledovat (došlo se přibližně ke dvěma hodinám za den, nejčastěji 20:00-22:00), četnost vysílání během týdne (původně chtěli dosáhnout 3 vysílacích dnů, pro nemožnost realizace tak velkého programu to byly nakonec jen 2 dny, pak se ke 3 zase vrátili), bylo potřeba nalézt a vyzkoušet technologické principy různých typů programů (studiové sekvenční natáčení na několik kamer, kombinace s filmovými dotáčkami, přímý přenos exteriéru

apod.), ale také různé typy programové skladby (monotematické vysílání, vysílání k výročí, silvestrovský pelmel...).

Za hlavní **motto tohoto zkušebního období** by bylo možné použít věty z tehdejšího časopisu *Československý rozhlas a televize*, kde v programové rubrice *Televize vysílá* stálo: „Rádi bychom vám již i v průběhu zkušebního vysílání pravidelně oznamovali programové složení vysílacích večerů, přesnou dobu jednotlivých pořadů. Zkušební povaha vysílání to však ještě nedovoluje. Věříme, že nám tento nedostatek začátků posluchači prominou, a do doby, než započneme s podrobnými oznámkami, budeme vás pravidelně informovat aspoň o některých významnějších a zajímavých pořadech týdne.“ Tedy krátce: **změna programu vyhrazena**. Pokud ke změně došlo, nikdo se nezlobil, všichni byli naopak překvapeni, že kolos běží, že je se na co dívat a že to má dokonce stoupající úroveň.

Toto zkušební období bylo ukončeno dne 25. 2. 1954. Tehdy ředitel Hlavní správy Čs. rozhlasu a televize, jehož součástí Ústřední televizní studio Praha bylo, vyhlásil z televizní obrazovky vysílání za pravidelné a řádné a pořad *Vítězný únor* (jalové 6. výročí) zahájil etapu, jejíž účastníky jsme i my dodnes. Etapu, kterou lze nazvat **televizním věkem**, v níž měla televize zásadní podíl na formování postojů a života jedinců, rodin, skupin, politických stran, společenských tříd a možná i národů.

II.

SEN O TELEVIZI

Sen československých nadšenců, amatérů i profesionálů, že někdy v životě spatří televizní přístroj na vlastní oči, se splnil roku 1934. Na podzimním *Pražském vzorkovém veletrhu* na holešovickém výstavišti bylo možné si mezi 2. a 10. zářím ve stánku Radiotechny prohlédnout za 2 Kč televizní přenosovou soustavu firmy Telefunken. Na stínítku o rozlišení 180 řádků a s frekvencí 25 obrázků za vteřinu se míhaly filmové záběry, které byly bezdrátově přenášeny z druhého konce improvizované místnosti. Toto **tzv. vidění na dálku** byl tehdejším tiskem považováno za „technický zázrak, který je sice ještě v plenkách, nicméně je již tak názorný, že budí obecnou pozornost odborníků i laiků“... „Předvedené ukázky opravňují k nejvyšším nadějím, nicméně bylo by odvážné tvrdit, že televize je již dokonale objevena“, uvedl v *Pestrém týdnu* (15. 9. 1934) očitý svědek.

Měl samozřejmě pravdu. Celá meziválečná **doba byla svým způsobem „těhotná“ televizí**, kdekdo o ni psal, kdekdo se jí pokoušel sestrojít a leckdo by si ji i rád pořídil. Zdálo se to prosté – princip přenosu elektromagnetických vln, rozvoj rozhlasu a jeho všudypřítomnost, konstrukční snadnost, a vedle toho úspěchy zvukového filmu i gramofonového průmyslu naznačovaly, že „zbývá jen přidat k rozhlasu obrázky“ a televize je hotova. Jak se však velmi záhy ukázalo, princip televize je mnohonásobně složitější a nákladnější, a bez státních organizací, které vystavějí síť daleko silnějších vysílacích a retranslačních zařízení se nové médium do domácností nepřiblíží. Nehledě na to, že televize byla řešena povýtce jako technická záležitost a nikdo, tedy téměř nikdo si nedovedl představit, co by tato televize mohla šířit, jak program zajistit, natož jaká vyjadřovací specifika bude televize mít. (Toto technicistní pojetí se pak projevilo i při samotném spouštění zkušebního vysílání v roce 1953 – ale o tom později.)

Technicky se totiž televize ocitla kolem roku 1935 na rozcestí. Šlo o to rozhodnout, zda se vydá cestou „mechanicko-optického“ nebo „elektronického“ principu. Známý Nipkowův kotouč pro rozklad

světelného signálu na řádky měl své fyzické omezení, nebylo možné jej donekonečna zvětšovat a udržovat jeho stabilní rychlost v tak velkých rozměrech. Byl to nápad, který sice zplodil televizi jako první, nicméně ocitl se pro další rozvoj ve slepé uličce. Vedle toho se díky vynálezu tzv. Braunovy trubice a následně ikonoskopu rodil elektronický princip a vše nasvědčovalo tomu, že tudy by bylo lze jít. „Zůstávají-li jednoocí kyklopy, připomínání v Odyssei, v oblasti bájí, věda uskutečnila básnickou myšlenku tím, že vytvořila elektrické oko, které neobyčejně silné a pronikavé. [...] Elektrické oko vidí čtyřikrát dále než lidský zrak. Elektrické oko lze přizpůsobiti teleskopu i mikroskopu, může ho být použito při pozorování hvězd, při pozorování vojenských a námořních operací, při biologických pokusech a výzkumech“ – tak bájily *Národní listy* 23. 1. 1936 pod názvem *Elektrické oko* V. K. Zworykina.

Svérázným způsobem toto rozhodnutí mezi dvěma cestami vyřešila britská BBC, která již pokusně vysílala od 30. 9. 1929 (!) pokusně ve spolupráci s J. L. Bairdem, realizátorem Nipkowových ideí na mechanicko-optickém principu. V lednu 1935 se na její žádost záležitostmi televize zabývala Dolní sněmovna britského parlamentu, ustanovila komisi (televizní výbor), který byl pověřený vést televizní vysílání prvních pět let. Ten objednal **veřejné zkoušky vysílání u dvou konkurenčních podniků**: Baird International Television Ltd. (mechanicko-optická soustava, 270 řádků) a Marconi E.M.I.O. (elektronická soustava, 405 řádků). **Určil jim společný vysílač a oba systémy se ve vysílání po týdnu střídaly.** (Začal vylosovaný Baird.) Obsahem byly zejména revuální pořady z Alexander Palace, komické výstupy, zpěv a animované filmy. Sledovat je mohli lidé na televizorech instalovaných v obchodních domech nebo ve větších hotelech. **2. 11. 1936 v 15:30 BBC zahájilo oficiální pravidelné vysílání**, a na základě reakcí diváků už počátkem roku 1937 dalo BBC přednost elektronické Marconioho soustavě. **Bylo rozhodnuto provzdy.**

Další technickou okolností byla **délka vln** vhodných pro šíření televizního vysílání. Ukázalo se totiž, že nevhodnější jsou krátké vlny, do té doby považované za celkem málo použitelné, a tedy vhodné maximálně pro radioamatéry. (Rozhlas vysílal na dlouhých a středních vlnách.) Záhy se však vyšlo najevo, že krátké vlny jsou naopak velmi vhodné pro vojenské účely. Tento rozpor mezi potenciálními vojenskými tajemstvími a všelidovou přístupností k technologii šíření provázal zavádění televize nejen u nás ve striktním opatření udělováním koncepcí – proto československý stát dlouho s jejich udělováním otálel. Tak byly vlastně všechny první amatérské pokusy o sestavení televizí vpravdě ilegální činnosti.

V československém prostředí se zejména **početným skupinám radioamatérů** zdálo, že stát dělá všechno proto, aby zavedení televize oddálil nebo znemožnil a (celkem oprávněně) podezírali ministerské úředníky z koruptivního napojení na velké elektrotechnické koncerny vlastníci patenty. Jak jinak si vysvětlit věčnou apatii až odmítání původních českých patentů a zlepšováků, které vznikaly jak houby po dešti?

Mezi prvními jmenujme aktivity **Františka Piláta**, pozdějšího dlouholetého filmového pracovníka, který se setkal s Bairdem, ale i se Zworykinem a Davidem Sarnoffem, a který si sestrojil první televizní přístroj již roku 1930. Chytil na něm právě pokusné vysílání BBC, což zaznamenal i britský tisk. Není divu, že právě jeho si posléze najal J. A. Baťa a vyslal ho na studijní cestu do Ameriky, aby pomohl zavést do zlínského impéria tento nový komunikační prostředek. Zůstalo však pouze u plánů.

Dalšími nadšenci v oblasti televize byli členové českých Radioklubů a celorepublikového Československého Radiosvazu, mj. **Gustav Mahler** (nezaměňovat se skladatelem a dirigentem), **Antonín Radba** nebo **František Burda**, kteří o televizi vášnivě diskutovali a psali. Burda také jednu sestavil roku 1934 a Mahler zhodnotil toto úsilí slovy: „V té průkopnické činnosti bylo více nezdarů,

než dobrých výsledků, víc utrpení než radosti, avšak mnoho těch jalových nocí nahradila zdařilá půlhodinka, v níž se nám v okénku objevila vousatá tvář profesora, snad zrovna k nám promlouvající."

Naprostým zjevem byl laický a neorganizovaný rolník **František Holeček** z Vracovic na Vlašimsku. Navrhl zcela novou elektronickou součástku „detektor“ pro vychylování signálu, dále navrhl nosnou vlnu modulovat současně amplitudově i frekvenčně a ještě na ní navíc vkládat šířkově modulované impulsy, a nakonec zařízení pro bodové (impulsní) přenos spojitých signálů, a to tak, aby rozlišení obrazu bylo 400 a 500 řádek! Všechny tyto vynálezy si nechal patentovat ve Francii a pak až roku 1937 u nás. Naše úřady nechtěly věřit, že by to člověk bez jakéhokoliv formálního vzdělání mohl vymyslet.

Posledním z mnoha, kteří by si zasloužili uvést, je tehdy **doc. Jaroslav Šafránek**, jehož úloha je tak zřetelná, že si zaslouží samostatnou kapitolu.

Představitelé radioamatérů však obviňovali státní správu z nečinnosti neoprávněně. Předně již roku 1920 (!) byla na ministerstvu pošt a telegrafů, kam televize později spadala, zřízeno oddělení pro studium nových objevů v radiofonii, rozhlasové a televizní technice. A že toho měli na ministerstvu na práci dost, svědčí rozvoj telefonu, potrubní pošty, letecké pošty, dálkopisu, úspěšná snaha o majetkové ovládnutí rozhlasové stanice Radiojournalu, výstavba vysílacích sítí po celé republice až po Podkarpatskou Rus, zřizování radiotelegrafních stanic, výstavba vysílače v Libicích, udělování radioamatérských koncesí... Přesto roku 1934 byla založena skupina pro vývoj pokusného televizního zařízení, v jejímž čele stanul zkušený radiotechnik technický rada **ing. Alois Singer** z Technického zkušebního ústavu. Tato komise se okamžitě obrátila na BBC, na italskou společnost RAI a na německé ministerstvo pošt se žádostí o sdělení jejich dosavadních zkušeností, a následovala i rešerše všech patentů, které k vidění na dálku tehdy byly k mání. (31. 5. 1935 např. dostalo ministerstvo zahraničí zprávu britského televizního výboru, která byla předložena britskému parlamentu, a která informovala o problematice technologického rozcestí). Kromě mnoha zanícených a nadšených zaměstnanců ministerstva, jako byl odborný rada **ing. Jindřich Krapka**, vrchní ministerští komisaři **ing. Josef Beňa** a **ing. Josef Bříza**, kteří na platformách odborného tisku šířili různé zprávy i analýzy v oblasti televize, byl dominantní postavou ministerstva oborový přednosta, sekční šéf a od roku 1939 i generální ředitel pošt **ing. Josef Strnad**.

Zprv se podílel na rozjždění *Radiojournalu*, za druhé měl jako jeden z mála radiotechnické vzdělání z Paříže (Ecole supérieure d'Electricité, 1921), zasloužil se o vybudování rozhlasových vysílačů ve Kbelích, Libicích, Mělníku, Brně a Bratislavě, je trvale zapsán v oboru telefonie. Tento muž zcela racionálně dovedl odhadnout obtíž zavedení televize, odolával tlakům jednotlivců i skupin, a občas vystoupil s jasným prohlášením. Třeba po nadšení ze zmiňovaného *Pražského vzorkového veletrhu* uvedl: „Technický vývoj televize není však dokončen do té míry, aby bylo lze pomýšlet na zavedení obrazového rozhlasu. Na druhé straně je však třeba řešit věc velmi rychle právně a organizačně, aby si poštovní správa zajistila provádění anebo alespoň technickou správu i této formy rozhlasu, což je ze státních důvodů naprosto nutné.“ Sám se podílel na popularizaci televize, bylo to trochu přetahování s popularizačními aktivitami Čs. radiosvazu, nicméně přednáška **prof. Eduarda Belina** z Paříže o fototelegrafii ve velkém sále ústřední knihovny hl. m. Prahy 23. 3. 1936 nebo přednáška **E. Ullricha**, „chef-inženýra“ ústředních laboratoří International Electric Corp. v Paříži o ultrakrátkých vlnách, rovněž pro širokou veřejnost, byly jeho zásluha. Stejně tak jako zřízení „stolice“ Radiotechniky na Českém vysokém učení technickém, i když šlo od akademického roku 1937/1938 jen o jednosemestrální kurs, počalo Strnadovým impulsem.

Sen o československé televizi se přiblížil 3. září 1937, kdy byly na hlavní zkušební telefonní stanici

Poštovního a technického zkušebního ústavu na Žižkově vyčleněny dvě státní telefonní linky pro případné televizní vysílání a když nově instalovaný československý vysílač začal 1. 3. 1938 vysílat nosnou vlnu. Válka všechny další naděje ale smetla se stolu.

III.

BOJE JAROSLAVA ŠAFRÁNKY

„V úterý přednášel v domě Zemědělské osvěty doc. Dr. Šafránek o televizi. [...] Taková přijímací stanice je ovšem jednoduchá a hodí se jen pro amatérské pokusy. Dá se zhotovit již za 400 korun i s pěkným synchronním motorkem. Také vysílací stanice je levná. Pro pokusné a amatérské účely pořídí se za 30 000 Kč. Nadšení je, dosvědčily to na vědeckých přednáškách málo slýchané bouře potlesku při spatření prvních obrázků a dosvědčuje to neobvyklý zájem obecnosti.“ Tak popisuje denní tisk událost, kterou lze v historii československé televize označit za přelomovou: **československý vědec předvedl veřejnosti poprvé původní televizní aparaturu vlastní výroby, tj. celý vysílací a přijímací řetězec. Navrhují tedy, aby datum této prezentace, 10. 12. 1935 bylo vnímáno jako vznik československé televize.**

Že se akce odehrála na půdě domu Zemědělské osvěty na pražských Vinohradech, má svůj racionální důvod. Celé radiamatérské hnutí, resp. aktivity Čs. Radiosvazu, který sdružoval všechny „organizované“ radioamatéry v republice, byly v meziválečném období podporovány představiteli agrární strany. Když ne přímo finančně, tak alespoň prostorem ve stranických tiskovinách, častou platformou pro popularizaci televize bylo periodikum *Venkov* nebo vysílání tzv. *Zemědělského rozhlasu*. Agrární strana fandila rozhlasu jako nejvhodnějšímu médiu pro komunikaci s venkovem a televize, jako možné logické pokračování rozvoje, se tak nutně těšila také jejímu zájmu. Na druhé straně zájmy radiotechnických výrobců a továren (ať už českých nebo poboček zahraničních koncernů) zase měly svá napojení na ministerstvo pošt a telegrafů, které bylo téměř po celá třicátá léta v rukou politických konkurentů, národních socialistů. I tady je nutné hledat určité kořeny soutěživosti a řevnivosti, ačkoliv to byl dopředu boj nerovný – pravidla hry mělo v rukou ministerstvo. Radioamatéři pro ně vlastně nebyli relevantními partnery. Tedy i u počátků naší televize byly politické boje, a hlavně politické zájmy, což provází televizní médium až do dnešních dnů.

Koho však ministerstvo úplně ignorovat nemohlo, byť byl představitelem Čs. Radiosvazu, byl docent Karlovy Univerzity, **Jaroslav Šafránek**. Působil na Fyzikálním ústavu na pražském Karlově, byl původně asistentem významných českých fyziků, kteří založili také tradici českého fyzikálního školství (Čeněk Strouhal, Bohumil Kučera), měl za sebou excelentní stáž v Německu, a problematika radiotechniky jej bytostně vzrušovala nejen jako nadšence, ale jako vědce a vynálezce. Absolvoval několik zahraničních cest např. do Anglie, kde se prý setkal se samotným J. L. Bairdem, nebo do Holandska (do továrny Philips), zajímal se i o přesahy použití radiotechnologií např. v lékařství. Nemohl být tedy přehlížen už jen pro svou vědeckou erudici stejně jako pro těžko přehlédnutelnou popularizační činnost, na kterou ve třicátých letech narážíme každým krokem. Zároveň jeho neústupná oddanost (až urputnost) v prosazování jeho věci, mohla vést až ke konfliktním situacím na ministerstvu a také v ústavu.

Byl schopen a ochoten věci rozhlasu a televize podřídit vše, nelitoval vlastních prostředků, ani vlastního automobilu, aby rozšířil povědomí o možnostech nového média. Takových prezentací, jako byla ta první, uskutečnil desítky, a to po celé tehdejší republice. Podle hrubých odhadů je spatřilo 20 000 lidí ve 43 městech, po tehdejších komunikacích sjezdil zemi křížem krážem (asi 15 000 km), nejpozoruhodnější byla jeho cesta na Slovensko a do Užhorodu. Zatímco v Bratislavě musela

zasáhnout policie, aby regulovala počet návštěvníků a přednáška musela být pro velký zájem okamžitě opakována, v Užhorodu, Mukačevu a Košicích neváhali diváci ujít desítky kilometrů i ze vzdálených samot, aby spatřili na vlastní oči ten zázrak.

Šafránek napsal první původní knížku *Televise*, a to v roce 1936. Následovala ji o dva roky později publikace ministerského přednosty **Josefa Břízy *Jak funguje moderní televizní soustava***, a kromě překladu knihy holandského **M. Leuwina *Základy televise*** (1936) je to z knižní produkce na toto téma z té doby celkem vše. „Tak, jako výklady Šafránkovi jsou vždy jasné a srozumitelné, tak také je psána tato knížka. Není v ní nic zbytečného, co by čtenáře rozptylovalo, není kompilací různých cizích spisů. Vše to, co se v ní píše, bylo prakticky prostudováno autorem“, vychvaluje recenze *Venkova* z 15. 12. 1936 Šafránkův spis. Je nutno poznamenat, že **Šafránek byl jeden z mála, který dovedl téměř vizionářsky přemýšlet i nad obsahem budoucí televize**, jeho představy byly samozřejmě idealistické, spoléhal na televizi zejména jako na výchovný prostředek.

Šafránek si ale představoval, že v této vývojové fázi je potřeba využít zkušeností a schopností českých radioamatérů, nejen pro popularizaci televize, ale pro případné faktické zavádění televize jako takové. Spoléhal na to, že když neexistuje žádná jiná forma školení (vysokoškolský obor jako takový až do roku 1938 neexistoval, a to byl jen jednoroční kurs, navíc zřízený ministerskými odborníky a na konkurenčním ČVUT), právě soustavná práce s radioamatéry připraví republice potřebný kádr technicky zaškolených a schopných konstruktérů a techniků. Mimo jiné proto tak tlačil na ministerstvo, aby už ve věci televize něco začalo dělat.

Svolal prostřednictvím Čs. radiosvazu dvě mohutná setkání, 20. 2. 1936 a o rok později 15. 2. 1937, **veřejné diskusní tribuny**, z nichž zaznívaly směrem k oficiálním místům jasné požadavky. V první diskusi **požadoval zřízení amatérského experimentálního vysílače**. Druhá diskuse se již jmenovala *Proč usilujeme o brzké vybudování čs. televize?* a vzešla z ní rezoluce, kde v bodu 1 zazněl opět požadavek na vybudování vysílače, „aby vybudování televise nás postavilo mezi přední kulturní státy světa“, a v bodu 3, aby nezávisle na oficiální televizi bylo umožněno vysílání nízkofrekvenční amatérské televize, „která by umožnila všem československým radioamatérům zapracovati se do technických televizních problémů“. Na druhou besedu se odvážil dorazit i vrchní oborový ministerský rada **ing. Alois Singer**, který na místě prohlásil, že „problém televise je u úřadů vyřešen a experimentální vysílání bude zahájeno“. Nutno přiznat, že nelhal ani nemlžil, neboť stát se tou dobou rozhodl rozhodně neinvestovat do mechanicko-optické televize a vyčlenil už peníze na stavbu prvního televizního vysílače.

Shodou okolností i Šafránek už tehdy věděl, že mechanicko-optická televize je mrtvá. Svůj „přednáškový“ prototyp sice používal dál, ale začal horečně pracovat na konstrukci českého televizního elektronického přístroje. Našel řadu mecenášů, mimo jiné i Státní ústav pro zkušební pomůcky škol průmyslových a odborných celých 41 000 Kč), největší položkou byla Braunova trubice, kterou musel zakoupit, ale jinak postupoval jako vždy, se svými věrnými kolegy ve své pracovní Fyzikálního ústavu (kde mj. měl také malý služební byt). **Přijímač sestrojil v prosinci 1938**, dosáhl na něm (na rozdíl od třicetirádkového mechanického přístroje) rozlišení 240 řádků a rozměru obrazovky 13x15 cm oproti předchozímu rozměru 10x15 cm. Z dopisu kolegovi **Františku Běhounkovi** také víme, že podal v roce 1937 patent *Způsob a zařízení pro barevnou televizi*, od „jejíhož uskutečnění mne nedělí nic jiného, než finanční prostředky“.

Je tedy patrné, že Jaroslav Šafránek měl podobně jako ministerští úředníci přesný přehled o technologických možnostech a jejich vývoji v oblasti televize, pružně na ně reagoval a svojí aktivitou mnohé kolegy přečnival. Jedním z jeho nejvěrnějších kolegů byl **Josef Kapoun**, pozdější představitel

Tesly Pardubice, dále jeho celoživotní přítelkyně a obdivovatelka **dr. Marie Nesnídalová**, která řadu recenzí a zpráv sama psala (a to i pod pseudonymem), a kterou si na sklonku života i vzal za ženu, a pak také jeho bratr **Václav Šafránek**, obchodník zbožím radiovým (plzeňská firma BRAŠA – Bratři Šafránkové), který dodával když ne samotné součástky, tak alespoň katalogy s nejnovějšími technologickými zajímavostmi.

Jinak životní dráha docenta Šafránka je ale spíše ve znamení neustálých komplikací. Nebyla to jen televize, o kterou tak usiloval a kde věci neprobíhaly tak, jak by si představoval – nakonec byl Fysikální ústav obsazen nacisty a jemu se podařilo své technické konstrukce vynést a schovat částečně v Pardubicích a částečně ve stodole rolníka **Františka Holečka** na Vlašimsku. Pro ministerstvo obrany vymýšlel řadu patentů, které se ale většinou v praxi neosvědčily. Jeho akademickou kariéru mu komplikovala jeho obojetnost vědce a popularizátora, takže „věda“ jako taková ho odmítala uznávat – konkrétně **prof. August Žáček**, vynálezce magnetronu a hlavní konkurent na poli krátkovlnné elektroniky, dělal všechno proto, aby se Šafránek nedostal až k profesorskému titulu, jako by mu nestačila Šafránkova anulovaná a opakovaná habilitace. Teprve až po válce, roku 1945, když ministr školství **Zdeněk Nejedlý** zřídil v Plzni Lékařskou fakultu Karlovy Univerzity, jmenoval Šafránka profesorem, i když trochu vzdáleného oboru lékařské fyziky. Zadostiučiněním mu budiž snad jeho krátká epizoda v roli děkana této fakulty a že jej dnes v areálu školy připomíná Šafránkův pavilon s velkou učebnou.

Poslední kapitolou Šafránkova života spojeného s televizí je tzv. severovýchodočeská epizoda, k níž se vrátíme příště. Stručně jen to, že byl ministerstvem průmyslu pozván jako expert na televize do týmu stážistů, kteří měli sledovat a převzít know how německé výroby televizních aparatur, jež zůstala v bývalých Sudetech jako válečná kořist. Podle všech svědectví se nezapsal příliš pozitivně, už jen tím, že neměl čas tam jezdit, ačkoliv tým vedl. Figuroval ještě mezi pozvanými na Mezinárodní výstavu rozhlasu MEVRO 1948, kde byla televize rovněž prezentována, ale k přípravným pracím k zahájení pravidelného vysílání už pozván nebyl.

IV.

ČÍ BUDE TELEVIZE? ANEB SEVEROVÝCHODOČESKÁ ELEGIE

S prvními výstřely 2. světové války **zhasly obrazovky v evropských zemích**, které již přeci jen nějaké zkušební či pravidelnější vysílání zahájily – provozovatelé svůj program ukončili ve Velké Británii (obnovili 1946), v Sovětském svazu (obnovili 1948), přerušili jej v Itálii a Francii. Nacistické Německo dále vysílalo 6 hodin týdně, poté, co spojenci bombardováním zničili berlínský vysílač, zavedlo kilometry kabelů, po obsazení Francie si v tamních studiích zřídilo filiálku. Eiffelova věž byla nejvhodnějším nosičem vysílače v Evropě, už i naši průkopníci ve třicátých letech chytali matné stíny právě z francouzského vysílání.

Problém televize v Německu ovšem nabyl poněkud jiný rozměr – **ukázalo se, že televize není vhodným propagandistickým nástrojem**. Zní to z dnešního hlediska a se zkušenosti s rolí televize v době socialismu poněkud neuvěřitelně, nicméně Goebbels vkládal do televize jiné naděje než radioprůmysl. Zatímco film se pro účely manipulace osvědčil právě svou povahou kolektivního oslovování mas soustředěných před plátnem, televize přímo vybízela k individuálnějšímu sledování. A představitelé průmyslu si také mnuli ruce, že televize zopakuje úspěch rozhlasových přijímačů – každý si jej bude moci koupit a dá si jej do obývacího pokoje. Došlo tedy ke střetu koncepcí a Goebbels požadoval vyrábět „velkoplošné“ televize, umisťovat je do veřejných „televizních kin“ tak, aby nebyl

narušen princip masového sledování. Nefungovalo to. Obraz byl kvalitativně nedostatečný, přístrojů bylo málo. Proto se německá televize obsahově soustředila posléze na programy pro vojáky.

Neznamená to ale, že by v Německu nepokračoval technologický výzkum televize, neboť její potenciál mohl být využit přímo ve vojenské technice – např. při navigaci raket, při sledování terénu přes shození bomby apod. **Tento tajný výzkum byl na konci roku 1943 přesunut z Berlína do strategicky příhodnějších Sudet**, konkrétně do bývalé textilní továrny Palme, Stumpe a spol. v Tanvaldu, kde se usídlil nově zřízený Říšský ústav pro výzkum elektronových lamp. Do nedaleké bývalé přádelny v Dolní Smržovce přesídlila i známá firma Fernseh A. G., jejíž televizní technologie byla použita při legendárním přímém přenosu mnichovské Olympiády roku 1936. (Paradoxem historie je zajímavost, že tato firma, jakkoli v nacistických službách, později zase západoněmecky kapitalistická, byla v roce 1970 hlavním zahraničním dodavatelem techniky při zavádění barevného vysílání v ČST.) V okolních vesnicích a městech se soustředily i další vojenské výzkumy, ať už to byl vývoj zařízení „Berlín“ pro pozorování letounů za mlhy, krátkovlnné vysílače pro boje, zesilovače pro zařízení Adler, dipolové vysílače pro krátkovlnné vysílací stanice, elektronové lampy a magnetrony, části řídicích panelů pro tanky a pro ponorky, teleskopické roury, palubní přístroje pro letadla a mnoho dalších.

Vývojově se němečtí konstruktéři dostali až k televizním aparaturám s rozlišením 625 řádků. Víme to alespoň z vojenských protokolů, které byly pořízeny příslušníky Československé armády 12. 6. 1945 při prohlídce továrních prostor. Firma se již nově jmenovala Televid, její ředitel Georg Schubert stačil uprchnout, a ještě před tím vše podstatné pro funkční výrobu naložil do vlaku a poslal do bavorské firmy Blaupunkt.

Protokol prohlídky zachytil i zásadní dějinný okamžik – během návštěvy vstoupil do budovy ruský major, který prohlásil, že „na rozkaz maršála Koněva přechází továrna pod ruskou správu“. **Tak začal více než půlroční souboj o to, komu vlastně pozůstatky těchto výzkumů patří, a to, zda Sovětskému svazu nebo Československu.** Proto vznikl okamžitě nápad vyslat „na výzkumné práce mladé čl. inženýry, aby byl tento nový obor u nás podchycen [...] neboť výzkum oboru televizního je z hlediska národního velmi důležitý.“

Výsledkem velmi složitých jednání byla **skupina 25 odborníků**, (čtyři rozhlasoví technici z Brna, jeden z Ostravy, deset z Prahy, ostatní z nově vzniklého Vojenského technického ústavu), která 11. října přijela do Smržovky a zapojila se do křížení zbytků zanechané technologie. Jako by nestačilo handrkování s Rudou armádou, začaly se o svá práva dohadovat i ministerstvo obrany a ministerstvo průmyslu a principiálně šlo o to, zda televize má být pod vojenskou kuratelou či má být předmětem obchodu a civilního využití. Toto napětí mělo konkrétní podobu v **konfliktu doc. Šafránka**, kterého do skupiny stážistů jmenovalo ministerstvo průmyslu a mnozí jej považovali právě za tajného vyslance Telegrafie Pardubice (budoucí Tesla), a prozatímního správce **mjr. Jana Racka**, který byl od samého počátku proti Šafránkovu působení ve skupině, navíc v pozici vedoucího.

Nesrovnalosti vyřešila sama Rudá armáda, když začátkem prosince 1945 nevpustila stážisty do areálu továrny. Po dlouhém vyjednávání jim dovolila odnést si osobní věci, všechno podstatné (včetně klíčových pracovníků Televidu) naložila do vlaků a odjela směrem Žitava. Zcela barbarsky při tom zdemolovala kancelářský nábytek, papíry i talíře z jídelny vyhodila na nádvoří a v lednu 1946 toto naprosté torzo, vybydlené budovy, slavnostně předala československému státu. Skupina stážistů se rozpadla, 9 z nich se přemístilo do Tanvaldu, kam byl situován i Vojenský technický ústav a po paměti se snažilo navázat na výzkum.

Je to patrně nejslavnější kapitola našich televizních inženýrů, protože se jim doslova z ničeho

podalo během půl roku sestrojil synchronizátor na 625 řádků, a do dvou let vybudovat celý televizní řetězec. Významně tomu přispěl nečekaný návrat několika vagónů z vlaku dr. Schuberta, které českoslovenští železničáři na jihu Čech před přejezdem hranic tajně odpojili a ukryli na vedlejších kolejích, tedy do Bavorska tehdy dojel jen zlomek, a zbytek si nikdo netroufl reklamovat. A tak ve výsledku čtyři kamery se snímacími elektronkami typu superikonoskop (IS9), dvojitý synchronizátor, režijní zařízení, zdroje kontrolního obrazového signálu (monoskop), obrazový vysílač o výkonu 1kW pracujícího na kmitočtu 62 MHz a kmitočtově modulovaný vysílač zvuku na kmitočtu 45 MHz se mohly představit v plné kráse v **23. 3. 1948** pozvaným návštěvníkům, vysokým úředníkům i novinářům, ale též štamgastům tanvaldské restaurace u Müllerů, kam vedly kabely k televizoru. **Tuto slavnou událost dodnes připomíná pamětní deska na zdi Městského úřadu, Krkonošská ulice 350, Tanvald.**

Ani druhá strana, tedy civilní Telegrafia Pardubice s doc. Šafránkem v zádech a jeho žákem J. Kapounem v čele se nevzdávala a zcela po své linii začala vyvíjet podobný řetězec. Své výsledky představili v červenci 1948 na výstavě *Výchovní Čechy republice*, o čemž se zachovaly jen kusé zprávy. Toto zdvojení nákladných výzkumů ve vojenském i civilním sektoru však bylo ideově i finančně neudržitelné, a tak **při Státní výzkumné radě byla 22. března 1947 ustanovena skupina „Televize“**, která měla tyto aktivity začít koordinovat. Jejím předsedou se stal nám již známý Ing. Alois Singer, tehdy již ředitel Výzkumného ústavu ministerstva pošt. Pro další vývoj je podstatné, že členem této komise byl i Kazimír Stahl, ředitel Čs. rozhlasu, a tak byl učiněn první krok ke sblížení televize s civilním rozhlasem. Druhým, razantním krokem byla účast tanvaldských výzkumníků a jejich techniky na **mezinárodní rozhlasové výstavě MEVRO na pražském Výstavišti**, konané v květnu a červnu 1948. Nezapomeňme, že před čtyřmi měsíci se v Československu zásadně změnila politická situace, a tak není divu, že řada vystavovatelů ze západních zemí na protest odmítla účast. Také díky tomu televizní expozice Vojenského technického ústavu, improvizované přímé přenosy na místě, účinkování známého rozhlasového pracovníka Miloslava Dismana a další živé programy oslovily a nadchly tisíce návštěvníků výstavy a zůstaly jim v paměti jako hlavní a možná jediná atrakce.

Tatáž aparatura pak byla v hned červenci 1948 využita pro **první přímé přenosy z XI. všesokolského sletu na Strahově**, a pak ji bylo možné spatřit ještě na **dvou Pražských vzorkových veletrzích**. Na podzimním byla dokonce zinscenována scénka U fotografa, v níž hrál mj. **František Filipovský** a její scénář se zachoval v pozůstalosti filmového klasika Jindřicha Brichty. (Tím lze tedy doložit, že F. Filipovský byl patrně prvním profesionálním hercem před televizní kamerou, byť s velmi lokálním vysíláním.) Naposledy se tato technika představila na jarním veletrhu a vzápětí na to tzv. spadla klec.

Ministerstvo obrany, které celou dobu stálo o výzkum televize jako strategické technologie, a ve sporech s průmyslníky získávalo navrch, z rozkazu ministra Alexeje Čepičky přestalo mít o televizi zájem. **Začínala tzv. studená válka, Vojenský technický ústav, ale i Tesla Pardubice (jako již znárodněná Telegrafia) byla rozkazy a nařízeními přeorientována na vývoj radiolokačních zařízení, radarů a pro věci války důležitějších vojenských aparatur.** Byla to rána pro všechny, kteří již na vývoji televize nechali nezměrné úsilí často i své zdraví a po všech těch veřejných úspěších, které dokazovaly, že televize jako médium smysl má, a hlavně mít bude. O jejím technickém, ale nyní už ani obsahovém potenciálu už nikdo nemohl pochybovat. **Pro tuto chvíli, polovinu roku 1949, to ale vypadalo, že vývoj televize se zcela zastaví a stát její vývoj již podporovat nebude.**

V.

KDYŽ TELEVIZI, TAK HNED DVĚ

Po několika bezprizorních měsících od podzimu roku 1948, kdy o televizi ztratilo ministerstvo obrany zájem, byla věc televize převedena z působnosti ministerstva obrany pod ministerstvo informací a osvěty. Do jeho gesce spadal Čs. rozhlas. Zdálo se, že spojení rozhlas-televize má logiku a předpokládalo se, že když se vyřeší technologické problémy, půjde už jen o to „dát ke zvuku obrázky“. Konkrétně bylo Čs. rozhlasu předáno veškeré tanvaldské televizní zařízení, včetně dvou kamerových řetězců a deseti prototypových přijímačů. Tato technika se ještě představila na jarním *Pražském vzorkovém veletrhu* (1949), ale od té doby se začala psát jiná, nová kapitola snah o televizi v Československu. Nutno přiznat, že značně nepřehledná.

„Pokud jde o televizi, není možno počítati s jejím zavedením před koncem první pětiletky. Vážnou překážkou pro její rozvoj bude jednak nedostatek televizních přijímačů a jejich nákladnost po stránce konsumentské, pokud jde o stránku produkční, je televizní provoz několikanásobně nákladnější než rozhlasový“, uvádí se v tajné výhledové studii hned ze 17. 6. 1949. Citát dokazuje, že představitelé rozhlasu si hlavní komplikace uvědomovali, a tušili, že to může být i úkol nad jejich síly. Nebylo tedy možné nespolupracovat s dalšími ministerstvy, zejména s pozdějším ministerstvem spojů a ministerstvem všeobecného strojírenství, ale také s ministerstvem zahraničí. Finanční náklady na vývoj rok od roku rostly, roku 1952 už to bylo 40 milionů korun (před měnovou reformou), a to ještě žádné vysílání nezačalo.

V dubnu 1949 vznikl pod Čs. rozhlasem **Výzkumný ústav rozhlasové techniky** (VÚRT), který slučoval techniky Poštovního a zkušebního ústavu a laboratoř Čs. rozhlasu, a jehož ředitelem se stal nám známý ing. Alois Singer. Ve Vokovicích, se navázalo na tanvaldské výzkumy a obětavě tu začali vyvíjet televizní přenosovou technologii výhradně z československých součástek. Když práce pokročily (samozřejmě v koordinaci s dalšími ústavy, jako Výzkumným ústavem pro vakuovou elektrotechniku), ministr osvěty a informací **Václav Kopecký seznal, že bude možné televizi realizovat**. Nicméně zbývalo přesvědčit ostatní resorty, a především ÚV KSČ. Pomohli mu i pracovníci ústavu a rozhlasu, když významným vládním činitelům zapůjčili své televizní přístroje a u příležitosti *Dne rádia* nebo zasedání Mezinárodní rozhlasové organizace improvizovaně vysílali improvizovaný program (7.5.; 21.5.; 4.6.; 2.7. vše 1951), s cílem ukázat, že technologicky jsme již připraveni a zbývá dát pokyn.

Ten přišel v podobě vládního nařízení č. 13 až za rok: 8. 4. 1952. Strana i vláda zavelely k akci. Těžko říci, co všechno rozhodlo. Zlí jazykové tvrdí, že se pokusné vysílání, na jehož programu byly též loutkové scénky, líbilo Gottwaldově vnučce (dceři A. Čepičky) a že se u tatínka i dědečka přimluvila. **Podstatnější však jistě bylo, že nám začal v socialistickém bloku trochu ujíždět vlak** – od roku 1948 se k televiznímu vysílání vrátili v Sovětském svazu, na červen 1952 ohlásila zahájení vysílání spřátelená Německá demokratická republika a v říjnu 1952 se k tomu chystala Polská lidová republika. Kdoví, jak by se naše zaspání líbilo v centru impéria? A pak ze dvou přísně tajných zpráv vyplývají ještě mezinárodně-bezpečnostní kontexty, na které se začalo důrazně upozorňovat a kterým nemohl žádný vládce odolat:

1. „Zatímco v kapitalistickém světě je rozšiřována televize jako nástroj rozvratné a rozkladné propagandy soustředěné na úpadkovou kulturu a zvrácenou sensaci, televize u nás bude sloužit tvořivým a mírovým hodnotám našeho socialistického budování. Teprve v socialistické společnosti, jak vidíme na sovětském příkladu, nabývá televize svůj pravdivý a užitečný, společenský význam.“

2. „Televize je účinnější informační prostředek než rozhlas. S ohledem na to, že televizní vysílání nelze

přejímat ze zahraničí, chceme soustředit zájem posluchačů na televizi a tím odpoutat jejich pozornost od poslouchání cizí propagandy. Tímto se stává televize pro nás účinným obranným prostředkem.“

Práce se rozeběhly naplno. Oním vládním nařízením byl (podle sovětského vzoru) zřízen **Československý rozhlasový výbor**, který měl zahájení vysílání zajistit a jehož předsedou byl formálně ustanoven V. Kopecký. Bylo také obnoveno ministerstvo spojů, pod které spadl vývoj, výroba a provoz televizních zařízení, ale též výstavba sítě vysílačů. (Ve Výzkumném ústavu A. S. Popova se tak začali intenzivně zabývat vývojem prototypu prvního televizního přijímače, známého později ze sériové výroby pod názvem Tesla 4001.) Toto rozdělení televizní problematiky mezi ministerstvo osvěty a informací (později kultury) a ministerstvo spojů však zadělalo na značné potíže, které žádný vizionář nemohl předvídat.

Fakticky vzato, v roce 1952 vznikly totiž „televize“ dvě. První se jmenovala **Správa spojů – Televize Praha** a byla samostatným podnikem Hlavní správy radiokomunikací. Druhá nesla název (**Ústřední**) **Televizní studio Praha** a byla nikoliv samostatnou, ale součástí Československého rozhlasu. Obě dohromady měly zajistit vysílání a to tak, že podle vzájemné smlouvy se první televize zavazovala bezplatně (!) poskytovat technické služby té druhé, a ta se měla postarat o náplň, program. Tímto uspořádáním vznikla technicko-obsahová dvojkolejnost, která znemožnila koordinaci a řízení televize jako vzrůstajícího komunikačního kolosu. Spory (často banální) mezi pracovníky jedné a druhé organizace byly vlastně spory kompetenční. „Hranicí jejich kompetence byly objektivy studiových kamer a později i přenosových kamer a filmových snímačů“ vzpomíná pamětník Martin Glas. Je absurdní představa, že tvůrčí debaty o tom, jak může být velký záběr, jaká je ještě možná světelná hladina, aby nebyly překračovány požární směrnice, kdo může a nemůže tahat kabely od kamery by měli řešit ředitelé těchto organizací **Jan Janota** a **Karel Kohout**, resp. ministři, resp. předseda vlády. Nutno podotknout, že to, že se televize vůbec rozeběhla, bylo nakonec zásluhou nejen zmiňovaných ředitelů, ale hlavně vrcholného nasazení všech technických i programových průkopníků a jejich zapálenosti pro věc. Vstupovali do neznáma.

Televize byla terra incognita, nikdo o ní nic skoro nevěděl, málokdo ji dokonce viděl na vlastní oči v provozu. Byl to odvážný pokus protnout rozhlasová specifika se zkušenostmi z filmu, vypadalo to, že televize bude „někde uprostřed“. **Celá první dekáda existence tohoto média byla prodchnuta hledačstvím, osaháváním výrazových i technických možností. Dokonce programoví pracovníci v průběhu prvních let kladli na své technické kolegy** takové požadavky, že se dotýkali samých mezí jejich možností, technika byla tehdy za tvůrčími vizemi často v závěsu. Nicméně tento podivuhodný vztah techniky a tvorby přetrvává v latentní podobě dodnes, zvláště teď, když je to naopak – technika nabízí nevídané možnosti a tvůrci často neumí tyto kapacity využít. Ovšem jádrem sporu je, jak to bývá, otázka o slepici a vejci, neboť jak známo, bez obsahu technika nic nezmůže a opačně.

Ale vraťme se k začátkům našich dvou televizí – oficiálně tato absurdní situace skončila roku 1958, kdy byli všichni televizní pracovníci (přes protesty Spojů) začleněni pod Čs. rozhlas. Co vedlo tehdejší stát ke zřízení takovýcho dvou institucí? Neschopnost si představit, co televize vlastně bude. Uváděli jsme, že televize se rodila od třicátých let sice jako mladší sestra rozhlasu, ale nikoliv jako jeho programová příbuzná, nýbrž technická. Nadšení radioamatérů mezi válkami se netýkalo obsahu televize, byla vnímána jako povytce technická zajímavost, později snad i fenomén. Válečná doba, během níž se věda zajímala o televizi jako vyloženě technickou pomůckou možná vhodnou i k bojovým akcím, i poválečným výzkumníkům potvrdila, že televize je zejména technickou výzvou. Z výroby televizí a veškeré techniky chtěl žít zejména elektronický průmysl, tedy nikoliv nějaké kulturní instituce. Byl to souboj patentů, a to i mezi kontinenty, neboť v USA nebyl vývoj přerušen. Byl to hon o prvenství v dalších technických posunech – třeba směrem k barevnému vysílání, vývoji

telerecordingu, stále se zlepšujících kvalit snímacích elektronek v kamerách, záznamu na magnetický pás, zesilování retranslačních zařízení, vysílání přes družice, zavádění druhých a třetích programů, počátků videotechnologií až k současné digitalizaci. Toto dominantní vnímání televize jako technického problému podporoval i fakt, že spadal nejprve pod ministerstvo pošt a telegrafů, pak přešel pod ministerstvo obrany a po roce 1948 se jevil jako hlavní problém „dohnat a předejít“ právě v technické oblasti spojů a radiotechniky. Tiché spoléhání na pružnost rozhlasových pracovníků, že včas tyto technikálie naplní obsahem, svědčí o absenci představ, co pravidelný provoz televize znamená, ale také o nevíře v televizi jako syntézu vlastních vyjadřovacích prostředků.

Čistým dokladem tohoto myšlení je okamžik, kdy ministr Kopecký našel a schválil K. Kohouta, jemuž vložil programové úkoly do rukou. Stalo se to až 30. 1. 1953, tedy pouhých 90 dní před zahájením vysílání (!). Symptomatické navíc je, že Kohout nepřišel z Čs. rozhlasu, ale ze Studia uměleckých filmů na Barrandově. Sepsal si možné spolupracovníky a během této šibeniční lhůty dokázal nemožné. 1. května 1953 se za mohutné účasti pozvaných hostů ve studiu a před očima prvních stovek diváků shromážděných na veřejných místech, rozzářily stínítka televizních obrazovek Leningrad typickým modrozeleným světlem, a bylo na nich možné rozpoznat tehdy populárního pana Anděla, tedy Jaroslava Marvana: „Připadl mi čestný úkol, abych vás pozdravil jako první posluchače, vlastně jako první diváky, československé televize“, sděloval tehdy z filmového záznamu. Co na tom, že na zdech studia ještě zcela nezaschla omítka, úplně nová etapa komunikace v Československu právě vypukla. Počal televizní věk.

Text vznikl v rámci Projektu České televize historické a teoretické analýzy televizní tvorby.
© 2023

prof. MgA. Martin Štoll, Ph.D.

Režisér dokumentarista, natočil 58 autorských filmů (např. *Kdo si hraje, nezlobí*, 1995; *Má Malá Skála*, 1997; *Vizionář televize Jaroslav Šafránek*, 2010; *Cesta na Vostok*, 2011 či díly z cyklu *GEN* a *GENUS* a seriál *Praha jeviště vědy* (2000). V letech 1999-2008 pracoval v České televizi jako dramaturg (a vedoucí dramaturg) Centra publicistiky, dokumentaristiky a vzdělávání. Byl iniciátorem dokumentu z pražských povodní *Velká voda* (2003) a dramaturgem dokumentárních částí projektu *Největší Čech* (2005). M. Štoll je též teoretik a historik dokumentárního filmu a televize. Působil na FAMU, na Literární akademii – Soukromé vysoké škole Josefa Škvoreckého (zde také jako rektor) a na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě, kde byl jmenován docentem a profesorem. Od roku 2019 je vedoucím katedry mediálních studií na Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Spoluautor slovníku *Český film: režiséři-dokumentaristé*, 2009; a knihy k 70letému výročí České televize *70 – stále spolu* (2023). Dále je autorem knih *Jan Špáta*, 2007; *1. 5. 1953 – Zahájení televizního vysílání. Zrození televizního národa*, 2011; *Tři podoby televize*, 2013, první knihy o historii televize i nás v anglickém jazyce *Television and Totalitarianism in Czechoslovakia*, 2019. Je spoluzakladatelem a od roku 2017 členem týmu Projektu České televize historické a teoretické analýzy televizní tvorby.